

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

МАРТИНОВ Андрій Юрійович
доктор історичних наук, професор,
Інститут історії України НАН України

Популістські рухи в країнах Європейського Союзу: між політичним маргінесом і суспільним впливом

Відносини між європейцями та мусульманами тлумачаться по-різному. Відомий італійський експерт з питань історії ісламу Ф. Кардіні вважає, що джерелом міжкультурної ворожнечі християн і мусульман є взаємне непорозуміння як результат конкуренції інтересів та способів життя [1, с. 35]. Досить суперечливими є оцінки стану і перспектив розвитку мусульманських громадянських суспільств у європейських країнах. Зокрема, контраверсійними є характеристики ступеня впливу прихильників ісламського фундаменталізму у середовищі європейських мусульман та їхні зв'язки з арабською спільнотою. Стрімкий розвиток процесу глобалізації, принаймні до часу початку світової економічної кризи восени 2008 р., зробив досить популярною тезу про домінування мультикультурності. Зазначена тенденція розглядалася як сутнісний елемент нової політики ідентичності, пов'язаної із гарантуванням широких громадянських прав різним меншинам. Реалізація відповідного політичного курсу відбувається в умовах досить гострої суспільно-політичної дискусії щодо основних тез «зіткнення культур», які відстоював С. Гантінгтон [2, с. 37]. Ці ідеї були перенесені у площину

проблем функціонування мультикультурних демократичних суспільств. Оптимісти вважають, що за нових історичних умов можливо забезпечити мирне співіснування та співпрацю громадянських суспільств як результату історичного розвитку національних демократичних держав та мультикультурних структур. Більш інформовані оптимісти, або реалісти, навпаки, аргументовано доводять, що така толерантність є даниною політичній коректності, а насправді більше нагадує утопію. Зокрема, А. Сен пише про ризики конфлікту культур всередині мультикультурних громадянських суспільств [3, с. 34].

Відома болгарська дослідниця проблем ідентичності Ю.Кристева акцентує увагу на дилемі: чи зможемо ми тісно й пристрасно жити з іншими, жити інакшими, не вдаючись до остракізму, ні до нівеляції? [4, с. 44]. Авторка зазначає, що «чужинець це людина, в якій під панциром активіста чи працівника-імігранта зідрано шкіру, адже йому «постійно доводиться відчувати на собі ненависть інших» [4, с. 13]. Імігрант приречений не розмовляти рідною мовою. Водночас чужинець – це той, хто працює. Тоді як автохтони цивілізованого світу, розвинених країн, вважають важку працю річчю вульгарною і набирають аристократичного невимушеного й вередливого вигляду, чужинця ви впізнаєте по тому, що він досі вважає працю цінністю. Внаслідок такого статусу чужинця риторичним стає питання, що важливіше «права людини чи права громадянина?» [4, с. 125]. Це питання особливо загострюється, коли нові прибульці не відмовляються від

свої ідентичності, що європейці мають нагаду спостерігати зараз.

Стратегією європейських ультраправих можна вважати спроби посилення протидії цим тенденціям. Незаперечним є посилення впливу правих популістських партій на національному рівні в країнах Євросоюзу, особливо потужно уражених економічною кризою. У країнах «старої» Європи проблема адаптації мусульманських громад до світського європейського громадянського суспільства є особливо гострою. Наприклад, у Австрії це «Австрійська партія свободи». У Бельгії мова йде про партію «Фламандський інтерес» та «Список Дедекера». На рівні місцевих органів самоврядування після травневих 2012 р. виборів впливовою силою стала «Британська національна партія». Регулярним учасником коаліційних політичних процесів у Нідерландах стала права популістська «Партія свободи» Герта Вендерса. У Франції лідер «Національного фронту» Марін Ле Пен на президентських виборах у квітні 2012 р. набрала 18% голосів під гаслами виселення неадаптованих емігрантів із Франції. У Італії аналогічні позиції відстоює «Ліга Півночі» та «Альтернативний соціальний список Муссоліні». У Данії на аналогічних ідеологічних позиціях стоїть «Датська народна партія», яка ініціювала появу 2005 року карикатур на пророка Мухаммеда в датській пресі. У країнах «нової» Європи правий популізм наразі є більше формою протесту проти наслідків європейської інтеграції цих держав. Натомість ксенофобські настрої, зважаючи на невелику кількість мусульман у цих країнах, більше стосуються «ворожих сусідів», антисемітизму та ромів.

Але відповідні ідеологічні партії посилюють свої позиції у внутрішній політиці цих країн. Наприклад, у Болгарії це коаліція «Атака», у Латвії це партія «Родина і свобода», у Литві це партія «Порядок і справедливість», у Польщі це «Ліга польських родин», у Греції партії «Народно-православний заклик» та «Золотий світанок», у Румунії це партія «Велика Румунія», а в Угорщині це «Рух за кращу Угорщину». Посилення рівня популярності зазначених партій також обумовлюється демографічними причинами, пов'язаними зі старінням європейських суспільств.

Усіх європейських ультраправих популістів об'єднують ідеї громадянства на основі крові і землі, а не формування політичної багатокультурної нації. Їхньою ідеологічною основою є расизм, мілітаризм, гомофобія, критика глобалізації та європейської інтеграції, неприйняття емігрантів. В умовах політичних турбулентностей, викликаних економічною кризою структури європейських громадянських суспільств на національному та наднаціональному рівнях демонструють незначну ефективність у виконанні ролі інструмента адаптації емігрантських громад до європейських норм і цінностей. Розмитість ідеологічних установок правих популістських партій дає їм можливість використовувати електоральний потенціал традиціоналістів та консерваторів. Внаслідок цього реальним є виклик згорання структур «вільних суспільств» у Європі. Принаймні поки що немає універсальної стратегії, здатної вирішити питання ефективної адаптації емігрантів до європейської ідентичності. Навпаки, домінування стратегії витіснення ісламських фундаменталістів у гетто

європейських міст є способом поведінки страуса перед викликом небезпеки. Подальше посилення європейських правих радикалів також може відкрити шлях до прямого зіткнення ісламських фундаменталістів та правих екстремістів у Європі.

Переобрання на другий президентський термін у Франції Е. Макрона не може нейтралізувати той факт, що його опонентка Марін Ле Пен у другому турі виборів отримала результат ще кращий, ніж під час президентських виборів 2017 р. Європейські консерватори вважають, що розширений Європейський Союз перетворився на конгломерат народів, культур, цінностей. За цим стоїть розпад християнської Європи, ідентичність якої фактично ніяк не зафіксована навіть у нормотворчих документах Європейського Союзу. Внаслідок втрати віри руйнуються засади громадянського суспільства. Але поки що воно залишається важливою складовою фундаменту європейських національних держав. З іншого боку, використання існуючих структур громадянських суспільств як інструменту адаптації емігрантів натикається на культурні бар'єри. Це залишає за правими популістами широке поле впливу на громадську думку та політичні процеси в країнах-членах Європейського Союзу.

1. Кардини Ф. Европа и ислам. История непонимания. СПб.: Питер, 2007. 350 с.

2. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Львів: Смолоскип, 2006. 400 с.

3. Sen Amartya. Die Identitätsfalle. Warum es keinen Krieg der Kultur gibt. – München: Ulrich Beck Verlag, 2006. 350 S.

4. Кристева Ю. Самі собі чужі / Пер. з фр. К.: , 2004. 250 с.